

RIBA I HORACI

Jaume Medina

Universitat Autònoma de Barcelona

És més que conegut que Carles Riba pronuncià (i en italià), el 7 de maig del 1935, una conferència sobre «Orazio nelle letterature iberiche»¹ a l'Oratorio Borromini de Roma, com a aportació als actes del bimil·lenari del poeta clàssic llatí. Es tracta d'un estudi ben original —a desgrat de la marca feta ja sobre el tema per Menéndez Pelayo al final del segle passat—, extens i profund, com també profunda ha estat l'empremta que ha deixat Horaci en la literatura catalana des de l'època de la Renaixença², sobretot en l'obra de M. de Cabanyes i de M. Costa i Llobera.

Altres punts de contacte entre les obres de Riba i Horaci ja no són tan coneguts. Potser ho són més, d'una banda, l'afirmació ribiana, repetida tres vegades a *Escolis i altres articles* (1921), que «ningú, ni exiliat no es fugirà a ell mateix», formulada, amb el mateix contingut, de tres maneres diferents³. Tot i que Riba no esmenta explícitament Horaci, l'al·lusió a *Carm.* II, XVI, 19-20: *patriae quis exsul / se quoque fugit?* és més que evident.

Potser ja a l'època de les primeres *Estances*, Riba s'abeurà en Horaci: en efecte, el poema 7 (10-XII-1913) del *Primer llibre d'estances* diu, en el versos 10-11:

¹ Publicat al seu llibre *Per comprendre* (Barcelona 1938) en català, i inclòs a les seves *Obres completes* II, Barcelona 1967, p. 457-477. El treball fou inclòs a *Orazio nella letteratura mondiale* (Roma 1936), llibre que fou ressenyat per M.R. Lida de Malkiel, «Horacio en la literatura mundial», *Revista de Filologia Hispànica*, II (1940), p. 370-378. Riba (que en aquells moments era a l'exili) era atacat des de diferents angles: com a poc original, poc profund, «patriota local»...

² Vegeu, J. MEDINA, «Horaci en la literatura catalana», *Els Marges*, 7, juny 1976, p. 93-106; «Les Horacianes» de VICENT ANDRÉS ESTELLÉS, *Els Marges*, 9, gener 1977, p. 105-113 (però Riba no conegué aquest llibre de poemes); *La Renaixença i els clàssics llatins* (en curs de publicació).

³ Dins *Elogi del poeta traductor* (31-VIII-1918) (Riba, *Obres completes* II, p. 90); «Qui ni exiliat —ni al costat de son pare—, es fugirà a ell mateix?», dins *El meu pare i jo* de J.M. LÓPEZ-PICÓ (8-II-1920) (*Obres completes* II, p. 153); «Qui, ni exiliat, es fugirà a ell mateix?, pregunta, inflexible, un text que ens és car», dins *Les absències paternals* de J.M. LÓPEZ-PICÓ (9-XI-1918) (*Obres completes* II, p. 100).

fugirà l'ombra, mes ja el meu únic destí
serà allò meu que no mor, que morirà amb mi...

Qui conegui, poc o molt, Horaci, sentirà aquí, sens dubte, un eco del seu *non omnis moriar* (*Carm.* III, XXX, 6), que ressona així mateix en un text ribià del 16 de març de 1925⁴, que aclareix precisament el sentit dels dos versos acabats d'esmentar: «Morirà amb nosaltres, tot allò que de nosaltres mor, i restaran les nostres obres per a respondre de nosaltres, sobretot, per a respondre d'elles mateixes». I el 21 de febrer de 1929, en una sessió dedicada a la lectura de les seves *Estances*⁵, deia: «...una pregonia convicció meva, i és: que morirà amb nosaltres tot allò que de nosaltres mor, i sols restaran les nostres obres per a respondre de nosaltres, sobretot per a respondre d'elles mateixes».

Assenyalem, ni que sigui de passada, que en 1928 aparegué, en un volum de la «Col·lecció Popular Barcino», un *Resum de literatura llatina* signat per C. Riba, en el qual l'autor dedicava a Horaci l'espai que li corresponia. Ja abans de l'any 1920 havia publicat a *Minerva*, «Col·lecció popular dels coneixements indispensables», unes *Nocions de literatura llatina*, on qualificava Horaci de «líric perfecte».

Més endavant (28-VII-1933), a l'època en què exercí de catedràtic de grec a la Fundació Bernat Metge, Riba dedicava un poema al seu company llatísta Joaquim Balcells, i el titulava *Nos numerus sumus*, prenent l'expressió horaciana de les *Epístoles*, I, II, 27 (que mossèn Llorenç Riber havia traduït: «Nosaltres som d'aquells que només fan nombre»).

Un altre dels temes de procedència horaciana és el del concepte de *suma* que Riba s'anà formant al llarg dels anys, per bé que, en l'obra d'aquest, el terme hi té dos significats diferents. En primer lloc, el de la unió dels amants, és a dir, la «suma» d'ells dos. Aquest és el sentit que cal atribuir a l'expressió dels versos 11-12 del poema X d'*Un nu i uns ulls*:

al vital
encalç de la impossible suma.

i a la del vers 27 del poema *Reconciliació*:

Mística suma, oh necessari freu.

En segon lloc, cal veure-hi el significat de «totalitat». Aquest és el sentit que tenen els versos 9-10 del poema 23 (3-VI-1929) del *Segon llibre d'estances*:

⁴ *Obres completes* II, p. 782-783; dins *Resposta a una enquesta sobre la psicologia de la poesia lírica*.

⁵ C. RIBA, *Obres completes*/4, *Crítica*, 3, Barcelona 1988, p. 91 (dins el text Carles Riba parla de la seva poesia, que aparegué a «La Publicitat» el 22-II-1929).

De tantes unitats
la suma és ara aquí.

El poema duia l'epígraf *Corpore composito J.C.*, i era dedicat a Joan Crexells, en la seva mort. El 30 de maig del 1958 Riba escrivia una *Memòria de Guerau de Llost*, i hi deia:

«La mort embelleix sumant. És inoblidable per a mi aquella nit d'abril, fa vint-i-cinc anys⁶, que vingué, sobtada i trista, la crida. Dins una mitja llum piadosa, el gran amic jeia, talment fulminat. Si Josep Carner hagués estat allí, hauria murmurat, no en dubto, un vers que professava d'estimar entre molts i molt bells del nostre idioma: "L'arbre de verdes branques caigué...". No, no era encara mort. Callava. Jaume Bofill i Guerau de Llost, en suma violenta, difinitiva, transcendent, callaven. L'home dels altres homes i l'home del poeta callaven, immòbils, d'un silenci que potser per primera vegada era per a l'un i l'altre el mateix, únic, misteriosament resultant. Al nostre albir, l'arbre verdejava encara per a molt de fruit. Però ja no li podíem reclamar res. Aquella ànima i aquell esperit que per a nosaltres havien estat generosos de dons de la més subtil qualitat, semblaven ocupats a recollir i a ordenar qui sap quines paraules exactes per a qui sap quina exposició de renascut. Darrere el més opac, el més clos, només en aparença indefens, dels silencis. M'era lícit d'imaginar-ho, des del vessant on anàvem a ésser deixats, per comparança. Estava essent tirada la ratlla sota els factors; tots: els que ens restaven, de moment o per a sempre més, invisibles, i els que la memòria, excitada, ens il·luminava bruscament, escollint ella i no nosaltres. Tots significant per a la suma»⁷.

Aquí la suma és referida a un doble vessant: d'una banda a la doble personalitat de Jaume Bofill i Mates-Guerau de Llost; i, d'una altra, a la totalitat de records de Riba i de les accions del poeta de *La muntanya d'ametistes*. És a aquest segon aspecte que crec poder referir el deute de Riba a Horaci. En efecte, aquest diu en *Carm.* I, IV, 15:

vitae summa brevis spem nos vetat incohare longam.

i en *Carm.* IV, VII, 17 es pregunta:

quis scit an adiciant hodiernae crastina summae
tempora di superi?

⁶ RIBA es refereix a l'any 1933, en què morí JAUME BOFILL i MATES, quatre anys després de la composició del poema dedicat a J. CREXELLS

⁷ CARLES RIBA, *Obres completes* II, Barcelona 1967, p. 704-705.

En totes dues ocasions, Horaci es refereix amb el mot *summa* al conjunt, la globalitat, la totalitat dels dies de la vida.

Ben segur que hi ha encara més a rastrejar sobre la influència d'Horaci en el poeta català. Però l'última referència que jo sabria donar en aquests moments és la del títol d'un poema (escrit el V-1956) que Riba dedicà a la Mare de Déu i que titulava *Ave humilis et potens*. Les lletanies invoquen una *Virgo potens*, però no s'hi troba una *Virgo humilis*. Riba tragué el títol de l'obra d'Horaci, *Carm.* III, XXX, 12: *ex humili potens*.